

Jaume Aymà Mayol, amb el seu pare, cap a final de la dècada de 1940.

Jaume Aymà Mayol (Barcelona, 1911 – Sant Cugat del Vallès, 1989). Professor de català (des de 1931) i editor (des de 1939). Va rebre la Creu de Sant Jordi (1984), per la *dedicació constant a l'ensenyament del català, abans i després de la guerra, com a corrector d'estil i pioner de les edicions catalanes de postguerra a través, entre d'altres, de les col·leccions "Biblioteca literària" i "Guió d'or"*. Cap de l'Oficina de Català a la Diputació de Barcelona des de 1976 fins a la jubilació el 1981.

Primers anys (1925 – 1931)

Als 14 anys va començar a escriure articles de diversos temes i també humorístics, principalment a *La Campana de Gràcia* i a *L'Esquella de la Torratxa*. També va ser col·laborador habitual de la revista *Popular Film* sobre temes cinematogràfics.

Professor de català (1931 – 1939)

El 1931 va ser alumne de Pompeu Fabra, amb qui va mantenir una relació estreta, explicada en diverses conferències i articles, com el publicat a *La Vanguardia* amb motiu del Centenari de Pompeu Fabra (20 de febrer de 1968). El mateix 1931, amb vint anys, va començar a exercir ja com a professor. El 1932 va aprovar les oposicions com a professor de català de la Generalitat, on va ser destinat a la Secció d'Ensenyament per Correspondència de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic que dirigia Emili Vallès. A més, va fer classes en altres institucions públiques, com el Grup Benèfic de Protecció a la Infància del Poble Nou, els Cursos Populars, els Estudis Universitaris per a Obrers de la Universitat de Barcelona i l'Escola Normal del Magisteri; el 1938 va ser designat professor dels Instituts de Segon Ensenyament. També va ser professor en entitats privades, com l'Associació Protectora de

l'Ensenyança Catalana, Ateneu Polytechnicum, Ateneu de la Lliga Catalana, Palestra i Feminal.

El 1935 va publicar el llibre *Ejercicis d'ortografia catalana*, editat per Editorial Columna. I en aquests anys va continuar escrivint articles, ara centrats en la llengua i en la història del teatre català a *La Publicitat*, *Meridià* i *Revista de Catalunya*.

Acabada la guerra, per la seva condició de funcionari de la Diputació i pendent del que decidís el Tribunal de depuracions, se li va permetre continuar treballant, però ara com a professor de llengua castellana i d'Història a l'Escola del Treball. Al principi, se li deduïa una bona part del sou com a *contribución voluntaria a la reconstrucción del Estado*. Després, el seu treball va quedar com a *colaboración voluntaria y desinteresada* –és a dir, sense sou– i finalment, l'octubre de 1942, denunciat per un funcionari a causa d'haver parlat en català amb el seu pare en una visita que aquest li féu a l'Escola del Treball, li van ser anul·lades les classes i tota altra activitat.

Editor (1939 – 1975)

L'abril de 1939 va començar l'activitat editorial, que, entre 1939 i 1942, va haver de simultaniejar amb la docència a l'Escola del Treball. La iniciativa editora va ser una obra conjunta empresa amb el seu pare, Jaume Aymà Ayala, que havia estat deixeble d'Eudald Canibell a l'Institut Català de les Arts del Llibre.

En l'activitat editorial podem distingir diverses etapes:

Editorial Alcides (abril de 1939 – març de 1940)

Fundada juntament amb Josep Maria Girona Cuyàs, Tomàs Iduarte i Josep Parunella, antics directius de la Protectora de l'Ensenyança Catalana. L'abril de 1939 van publicar *Rinconete y Cortadillo*, de Cervantes, i al juliol va aparèixer el primer llibre en català després de la guerra (i últim durant un quant temps). Va ser *Mes Eucarístic de Maria*, del pare Lluís Otzet, que havia mort el gener de 1939, víctima d'un bombardeig. En principi havia de ser només un recordatori de la Primera Comunió del nebot del pare Otzet, i com a tal es va sotmetre al *nihil obstat* del Bisbat de Barcelona. Autoritzat pel Bisbat, i amb l'excusa que era només un recordatori per a repartir a la família, aquesta edició no es va sotmetre a la reglamentària censura governativa. Sense aquest permís, es va publicar un volum d'una extensió de 237 pàgines i amb un tiratge de 125 exemplars. Després, només van poder publicar, que en quedi constància, un *Calendario Instructivo* i un recull de *Canciones Navideñas*.

Editorial Atlántida (abril de 1940 – juliol de 1941)

Tancada l'Editorial Alcides, Jaume Aymà Ayala i Jaume Aymà Mayol van fundar l'Editorial Atlántida, i hi crearen les primeres col·leccions: Muérdago, Colibrí, Estela i

Serena. Entre altres autors, van publicar obres d'Honoré de Balzac, P'u Sung Lin, Alfred Vigny, Jacint Verdaguer (en castellà) i clàssics castellans.

Ediciones Aymá (agost de 1941 – juliol de 1946)

Continuació d'Atlántida, i amb la incorporació com a socis d'Agustí Badia Vivó, el seu fill Antoni Maria Badia Margarit, Mariano Espinal Armengol, i el dibuixant Joan Vila Pujol (*D'Ivori*).

El gran èxit editorial el va constituir *Lo que el viento se llevó*, de Margaret Mitchell, editat el 1943, que va topar amb les curioses incongruències de la censura: la pel·lícula havia estat prohibida i no es va autoritzar fins el 1950; però l'octubre de 1941, en canvi, se n'havia autoritzat una adaptació teatral dirigida per Cayetano Luca de Tena al Teatro Español de Madrid, que depenia de la Falange, que va ser un fracàs rotund.

El 1943, sense problemes, la censura va autoritzar a *Ediciones Aymá* la publicació d'aquell *best-seller*. El gran èxit de vendes féu que en poc temps l'edició s'exhaurís, i se'n va preparar una segona, que calia presentar novament a la censura, ni que fos amb el mateix contingut ja autoritzat (això era obligatori en tots els casos de reedició).

Aquesta segona edició va ser prohibida íntegrament, amb el consegüent i greu perjudici econòmic per als editors, al marge d'altres consideracions. Per poder publicar aquesta reedició, Jaume Aymà es posà en contacte amb diverses persones que poguessin tenir alguna influència. I, per a més sorpresa, el tema va arribar fins al ministre d'Exteriors, Gómez Jordana, probablement a través del català Eduard Aunós, llavors ministre de Justícia. Gómez Jordana volia establir bones relacions amb els Estats Units, atès el tomb que havia fet la Guerra Mundial. El ministre va fer veure als responsables de la Vicesecretaria de Educación Popular que resultava molt inoportú en aquelles circumstàncies prohibir una novel·la de tant d'èxit als Estats Units. Finalment, la segona edició va ser autoritzada, i ja no hi va haver més problemes en les reedicions successives, que van arribar fins als anys seixanta. Però el governador de Barcelona, Correa Veglisson, molt més pròxim a l'Alemanya nazi que als Estats Units, va convocar els principals editors al Govern Civil per advertir-los que era l'última vegada que se saltaven la seva autoritat, i els va dir que els editors que publicaven llibres com *Lo que el viento se llevó*, "merecían todas las penas del infierno".

Un cas semblant es va viure amb la publicació de *Mi hijo Franklin*, de Sarah Roosevelt, biografia del president dels Estats Units, Franklin Roosevelt. El llibre va ser prohibit el 23 de març de 1943. Probablement per les mateixes raons, la prohibició va ser revocada per la Vicesecretaria de Educación Popular, el 8 de maig següent. Jaume Aymà estava tan escamnat amb els canvis de criteri de la censura, que va portar la

revocació de la prohibició a la notaria de Ramon Faus perquè en quedés constància en una acta de protocol·lització.

Pel que fa a l'edició en català, no es podia publicar res, només amb comptagotes si eren obres d'autors clàssics i, encara, amb normes prefabrianes. Però alguns editors van publicar edicions clandestines, amb peus d'impremta falsos, tant pel que fa al nom de les editorials, com al de les impremtes i els anys d'edició. Aymà va publicar clandestinament: *L'aperitiu*, de Josep Maria de Sagarra; *L'íntim recés*, de Josep Gimeno-Navarro; *Imatges solitàries*, de Lluís Gassó Carbonell, i *Lassitud*, de Cèsar Noguera.

En castellà, tot i els problemes d'una censura imprevisible, es van poder editar un bon nombre de llibres. En recordem alguns títols destacats:

La col·lecció *Barcelona històrica y monumental*, dirigida per Agustí Duran i Sanpere (els últims volums els van editar per a l'Editorial Montaner y Simón, un cop acabada l'activitat a Ediciones Aymà).

Filosofía de la composición, d'Edgar Allan Poe

Vidas inglesas, d'Augusto Assía, que va ser distribuït a diverses personalitats britàniques, com el primer ministre Attlee

Treinta y nueve escalones, de John Buchan

Pensamientos, de Chamfort

El hombre que sabía demasiado, de Gilbert K. Chesterton

Iniciación en la historia literaria universal, de Samuel Gili Gaya

Las prosas, de Stéphane Mallarmé

Cinco aspectos del amor, *Memorias*, i *Siempre ocurre lo inesperado*, d'André Maurois
Cuentos hindúes

L'activitat editorial també va permetre a Jaume Aymà d'ajudar un bon nombre de persones represaliades que tenien prohibit d'exercir com a professors o escriptors. És el cas del professor Luís Gil de Vicario, de qui va publicar el 1942 dos llibres d'un curs de dibuix geomètric –matèria completament allunyada de l'orientació editorial d'Aymà– o les traduccions encomanades, per exemple, a Josep Maria Girona Cuyàs, Josep Farran i Mayoral, Agustí Esclasans, Miquel Coll i Alentorn, o Emili Vallès, i d'altres que fins i tot havien de firmar amb nom fals, com Pau Romeva, els germans Lluís i Ramon Palazon Bertran i Pere Pagès (Víctor Alba), condemnat a presó a la Model de Barcelona, a qui feia arribar la feina clandestinament. Això passava als anys quaranta, però es va repetir el 1956 amb Ferran Canyameres, que, per encàrrec de l'editorial Aymà, va traduir *El bon assassí*, d'Antoon Coolen, també a la Presó Model.

Al marge de l'activitat editorial, Jaume Aymà, que tenia una bona relació amb el consolat del Regne Unit, anava donant classes clandestines (de català i de literatura i història de Catalunya) al London Club, entitat relacionada amb l'Institut Britànic.

Aymá Editor (abril de 1946 – juny de 1951) i **Aymá Editores** (juny de 1951 – maig de 1956).

Formada exclusivament per Jaume Aymà Mayol i Jaume Aymà Ayala, és probablement l'època més rellevant de l'activitat de pare i fill.

Pel que fa a l'edició en català, el primer llibre d'un autor contemporani autoritzat per la censura va ser *Petit món enfebrat*, de Maurici Serrahïma (1947). A partir d'aquí es començaren d'autoritzar algunes coses, però en una proporció que no arribava ni al 10% de les peticions enviades a censura pels editors catalans, i mai amb cap criteri coherent ni cap explicació, cosa que feia augmentar les dificultats i la incertesa. Es va arribar a denegar l'autorització d'obres des de Pitarra –*El castell dels tres dragons* va ser autoritzada uns mesos després de ser proscriu, però *Les francesillas* no va tenir aquesta sort–, fins a Rubió Tudurí i Miquel Llor. (En castellà, es va prohibir una innocent *Autobiografia de un perro*, de Salvador Cuixart, que Jaume Aymà volia publicar amb motiu d'una exposició canina a Barcelona. El 1963 va arribar l'autorització d'edició d'*El mayor de los Ferchaux*, de Georges Simenon, que havia estat portada a censura, i denegada, el 1951.)

Molt important en l'àmbit cultural de Catalunya va ser la publicació de la Col·lecció *Guió d'Or* (1947-1955), d'història de Catalunya, amb autors com Jordi Rubió Balaguer, Ramon d'Abadal, Joan Ainaud de Lasarte, Frederic-Pau Verrié, Miquel Coll Alentorn, fins a un total de dotze títols. En una segona època se'n van publicar tres més, el 1961 i 1962.

També, la creació del Premi Joanot Martorell (1947), de novel·la catalana, i la primera Nit Literària de Santa Llúcia (1951): Jaume Aymà va convocar el Premi Joanot Martorell, el 1947 i el 1948, sense autorització governativa. Després de dos anys de prohibició expressa, la convocatòria es va reprendre conjuntament amb l'Editorial Selecta (de Josep Cruzet) el 1951. Aquest any l'acte es va celebrar el 13 de desembre, amb la concessió simultània del Premi de Poesia Óssa Menor, de l'editor Pedreira, fet que va constituir la Primera Nit Literària de Santa Llúcia. Van formar part dels jurats del Premi Joanot Martorell personalitats com Ramon Aramon, Jaume Bofill i Ferro, Salvador Espriu, Joan Fuster, Joan Oliver, Josep M. de Sagarra, Maurici Serrahïma i Carles Soldevila. Van guanyar el premi, entre altres, Maria Aurèlia Capmany, Josep Pla, Josep Maria Espinàs, Manuel de Pedrolo, Joan Sales... fins al 1959.

El 1960 Joan B. Cendrós, amb un grup de personalitats del món empresarial i del mecenatge cultural –entre els quals, els futurs fundadors, juntament amb J.B. Cendrós, d'Òmnium Cultural, Lluís Carulla, Fèlix Millet, Pau Riera i Joan Vallvé– van crear el Premi Sant Jordi de Novel·la, amb una dotació econòmica molt superior, amb la

intenció que també formés part de la Nit de Santa Llúcia. Per aquest motiu, Jaume Aymà i Josep Cruzet van decidir no convocar més el Joanot Martorell, tant per la impossibilitat de competir-hi econòmicament, com perquè van considerar inviable que es convoquessin dos premis simultàniament tenint en compte els problemes de tota mena que afectaven l'edició de novel·les catalanes.

Un altre fet remarcable és la publicació de *L'Art Català* (1954), col·lecció de divuit fascicles dirigida per Joaquim Folch i Torres, amb edició de Frederic-Pau Verrié.

La col·lecció *El Club dels Novel·listes* (1955-1959), igualment creada per Aymà Editores amb l'objectiu de donar a conèixer els nous novel·listes catalans, va tenir la direcció literària de Joan Oliver i la col·laboració de Xavier Benguerel i Joan Sales. Sales es va encarregar també de la promoció i l'organització d'una ingent quantitat d'actes de divulgació arreu de Catalunya. A més dels mateixos Benguerel i Sales (amb la primera edició d'*Incerta Glòria*), també es van publicar obres de Jordi Sarsanedas, Josep Maria Espinàs i Blai Bonet, entre d'altres. L'excepció amb autors no catalans va ser *El bon assassí*, d'Antoon Coolen, traduïda per Ferran Canyameres, en un intent de popularitzar la col·lecció amb autors de renom internacional i alhora de promocionar també els traductors.

El 1959, després de constituir-se en societat anònima, Aymà Editores va arribar a un acord pel qual J. Oliver, X. Benguerel i J. Sales continuarien aquesta col·lecció com a editorial independent.

Altres llibres destacats d'aquesta època són:

Gaudí i la Sagrada Família, per Cèsar Martinell

Barcelona vista per Dionís Baixeras, per Agustí Duran i Sanpere

Les terres catalanes, per Pere Blasi

L'humor a la Barcelona del noucents, amb dibuixos de Xavier Nogués i una selecció de textos per Miquel Llor

Primera història d'Esther, i *Ariadna al laberint grotesc*, de Salvador Espriu

L'hostal de la Glòria, de Josep Maria de Sagarra

Poesia de Pere Quart, de Joan Oliver

De les publicacions en castellà es pot destacar la col·lecció de 73 títols de Georges Simenon (1948-1953), traduïts per Ferran Canyameres, amb cobertes de Ricard Giralt Miracle. Ferran Canyameres, exiliat a França, havia fet amistat amb Georges Simenon durant la II Guerra Mundial, i Simenon li va cedir els drets exclusius d'edició de la seva obra a Espanya per quan podria tornar de l'exili. Davant la impossibilitat que Canyameres pogués tornar a Catalunya, Carles Sentís va intentar aconseguir els drets de Simenon, però aquest autor es va mantenir ferm i va dir a Sentís que preferia que no es publicués la seva obra a Espanya, abans que revocar-li els drets a Canyameres.

Finalment, Canyameres va passar els drets a Jaume Aymà, mentre no pogués establir-se a Catalunya com a editor. Canyameres va tornar el 1953, i a partir d'aquest any va editar altres obres de Simenon des de la seva editorial Albor.

També van adquirir popularitat les col·leccions *Odisea* i *Los caminos de la vida*, de divulgació de viatges i altres cultures de tot el món, fins a un total de 34 volums, amb títols tan suggeridors com:

Bolahun; un médico entre los brujos, de Werner Junge
Ciudades muertas, pueblos desaparecidos, de Gordon Cooper
Hacia la conquista del universo, de Tomàs Mur Vilaseca
Soledades árticas, de l'Almirall Lord Mountevans
Tensing del Everest, d'Yves Malartic
Viajes por los mundos sumergidos, de Philippe Diolé

La col·lecció *Vivir es saber, saber es vivir* va reunir 24 títols dedicats a salut, psicologia, etiqueta i cortesia i el que ara en diríem autoajuda. L'autor més publicat va ser Noel Clarasó, i la col·lecció va obtenir un èxit inesperat.

La literatura infantil i juvenil també va tenir una col·lecció d'Aymà: van ser els llibres *Jeep*, d'aventures, com *Colmillo blanco*, de Jack London, o *Las minas del Rey Salomón*, de Henry Rider Haggard. En aquest llibre es va utilitzar una traducció anterior d'Agustí Calvet (Gaziel), però aparegué amb les inicials A.L.M.

Alguns llibres sobre art i història:

Barcelona, divulgación histórica, d'Agustí Duran i Sanpere (textos de l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat, emesos per Ràdio Barcelona)
El arte modernista catalán, d'Alexandre Cirici Pellicer (prohibit en català), premi de la Fira de Mostres de Barcelona i Menció de Honor del Instituto Nacional del Libro Español.
La Eucaristía en el arte español, de Manuel Trens
Panorama del Universo, de Frederic Armenter de Monasterio
Pequeña Historia de la Humanidad Medieval, d'Enric Bagué
Panorama de la historia del mundo, de René Sédillot

Així mateix Aymà va publicar llibres de pel·lícules, el vessant més comercial de l'editorial:

Des de *Quo vadis*, d'Henryk Sienkiewicz, a *Los tres mosqueteros*, d'Alexandre Dumas, passant per *El padre de la novia*, d'Edward Streeter o *La gran prueba*, de Jessamyn West.

Un capítol curiós són les felicitacions de Nadal, nadales, que encara que no formen part del catàleg d'edicions, també són destacables, tant pel textos d'Agustí Duran i

Sanpere com per les il·lustracions i els temes. Per exemple: *La historia al servicio de la fantasía* (1944), amb un gravat sobre l'ocupació de Barcelona per Felip V i un text d'explicació; *Un bombardeo en un abanico* (1949), sobre els bombardeigs de Barcelona de 1842-43, amb dibuixos d'Antonio Borrego; *La nit de Nadal l'any 1351* (1951), sobre l'assassinat de l'Abat Biure al Monestir de Sant Cugat del Vallès; i del 1957, *Viatges a la lluna*.

Col·laboradors de l'editorial: durant els anys quaranta i cinquanta van treballar com a assessors, traductors, correctors o il·lustradors de l'editorial, a més d'altres de ja esmentats, persones de la importància de Ramon Aramon, Josep Maria Ainaud de Lasarte, Bartomeu Bardagí, Guillem Díaz Plaja, Ricard Giralt Miracle, Julio Gómez de la Serna, Edmon Vallès i Frederic-Pau Verrié, amb un record especial per qui va ser gran amic i delegat d'Aymà a Madrid des dels primers quaranta fins a la seva mort, el març de 1963, Federico Martínez de la Madrid, que havia de fer-se càrrec de totes les tribulacions burocràtiques amb els ministeris i sobretot de les relacions, oficials i extraoficials, amb els responsables de la censura.

Aymá S.A. Editora (maig de 1956 – novembre de 1962)

El 1956, Jaume Aymà Ayala i Jaume Aymà Mayol van acordar amb l'empresari i financer Fèlix Escalas Fàbrega –que ja col·laborava econòmicament amb l'editorial de feia uns anys–, la transformació de la societat limitada en societat anònima, amb la incorporació del també financer Antonio Gandarias Urquijo, amic de Fèlix Escalas. L'accionariat el van completar, com a socis minoritaris, Consuelo Buisán Vidal, Ricard Farran Riba, Carmen Mate Torres, Josep Roldan Roca, Rafael Salvà Balaguer i Santiago Soto Villena. En aquest període els problemes econòmics, lluny de resoldre's amb la creació de la nova societat, es van agreujar, en bona arran del Pla d'Estabilització del Govern, que va causar un important augment dels costos i un descens de les vendes, i va obligar també a una dràstica baixada de la producció. Amb tot, a més de mantenir les col·leccions anteriors, amb títols ja esmentats, es van poder publicar llibres importants, especialment de divulgació, com:

Historia gráfica de España, de Rafael Ballester Escalas

Historia de las colonizaciones, de René Sédillot

Historia de los buques, de Jean Merrien

La Atlántida, de Jürgen Spanuth

La historia empieza en Sumer, de Samuel Noha Kramer, amb pròleg de Lluís Pericot

També es va iniciar la col·lecció *Voz e imagen*, dirigida per Guillem Díaz Plaja.

En català, cal destacar l'edició, en dos volums, dels divuit fascicles ja apareguts de *L'art català*, i entre els llibres per a infants, la col·lecció *L'elefant Babar*, de Jean de Brunhoff, traduïda per Carles Riba, i la divulgació de la *Història Sagrada*, de Daniel-Rops, que també es va editar en castellà.

Menció a part mereix *Barcelona, vint segles d'història*, de Josep Maria Garrut i Frederic Udina Martorell, editat el 1963, d'una banda perquè va ser l'últim llibre editat per Aymà pare i fill a l'editorial fundada el 1946 –ja se n'havien venut les accions– i l'últim gran llibre de Jaume Aymà Ayala, que va morir poc després, el febrer de 1964, a 82 anys. Però també fou una edició especial i emblemàtica per la qualitat del contingut científic, el grafisme i el disseny, per la qual cosa va tenir una gran repercussió, com ho van testimoniar l'editorial de *La Vanguardia* de 12 de juliol, l'article de Josep Faulí al *Diario de Barcelona* el 24 d'agost i la recepció de l'alcalde de Barcelona als autors i editors.

Editora Delos-Aymá (agost de 1962 – agost de 1970)

Bàsicament pels problemes econòmics, Jaume Aymà Ayala i Jaume Aymà Mayol van deixar Aymá S.A. Editora el 1962, i van fundar Delos-Aymá conjuntament amb l'escriptor i periodista Artur Llorens (Artur Llopis), gran amic i col·laborador. S'hi van anar incorporant també els fills de Jaume Aymà Mayol, Jaume Joan, Albert i Josep Maria. Per sostenir l'editorial, van haver de publicar obres més comercials i de gran públic com la sèrie *Angélica*, d'Anne i Serge Golon –reeditada fins als anys 1970–, *Los miserables*, de Víctor Hugo, o *Madame Bovary*, de Gustave Flaubert.

L'esperit comercial, però, no va ser obstacle per oferir obres de més gruix, com:

La lluita de classes, de Raymon Aron, traduïda per Alfred Badia

18 lliçons sobre la societat industrial, de Raymon Aron, traduïda per Joan Cornudella Barberà i amb pròleg de Joan Majó Cruzate

Introducció a la política, de Maurice Duverger, traduïda per Antoni de Rosselló, amb pròleg de Josep Antoni González Casanova

L'empresa d'ésser home, de Pedro Laín Entralgo, amb pròleg de Salvador Espriu

San Pablo, de Teixeira de Pascoaes, que incloïa el pròleg de Miguel de Unamuno

Es va iniciar també en aquesta etapa la publicació d'autors exiliats, continuada amb escreix després a l'Editorial Andorra. En aquest capítol són de destacar:

Beethoven, de Lluís Capdevila, amb pròleg de Pau Casals

Política y literatura, de Rafael Olivar Bertrand

Crónica del Alba, de Ramón J. Sender, en tres volums

El arte comprometido y el compromiso del arte, d'Arturo Serrano Plaja

Finalment, un dels llibres més estimats per Jaume Aymà, *Pompeu Fabra*, de Josep Miracle, que havia estat també deixeble de Fabra, dins de la commemoració del centenari del naixement del mestre, el 1968.

Pel que fa a la censura, encara que la duresa administrativa s'havia suavitzat lleugerament amb l'arribada de Manuel Fraga al govern, a la pràctica hi havia molt

pocs canvis, i en cert aspecte encara havien augmentat els problemes per als editors. Certament, ja no existia la censura prèvia, que va ser substituïda per la *consulta voluntària*. Però si no es passava per la consulta voluntària, l'editor s'exposava, un cop publicat el llibre, que hi hagués una denúncia, amb conseqüències fins i tot de presó. Evidentment, tothom preferia passar la consulta voluntària. I aquí, els problemes eren els mateixos que amb la censura obligatòria (això sí, les formes havien canviat: les senzilles fórmules *Denegado* o *No autorizado*, s'havien convertit en *Lamento comunicarle que no ha sido posible conceder la autorización de la obra*; o bé, *Comunico a esa Editorial que la difusión del libro, si se editara en la versión íntegra presentada en este Servicio, sería impugnada de acuerdo con los correspondientes preceptos de la vigente Ley de prensa e imprenta*).

Són obvis els problemes que hi havia per publicar autors exiliats, encara que el Ministeri, amb l'interès d'oferir una imatge d'obertura, mostrava una certa flexibilitat. Però els problemes, singulars i greus, eren innumbrables, com en el cas de *Crónica del Alba*, de Sender, amb una situació molt similar a la viscuda el 1943 amb *Lo que el viento se llevó*.

El primer volum de la trilogia va tardar a ser autoritzat —es va presentar el setembre de 1964 i no es va autoritzar fins el gener de 1966—, però finalment es va poder publicar sense problemes. I bona part de l'espera va ser a conseqüència de la intenció de Jaume Aymà d'incloure el pròleg escrit per Lluís Capdevila, que començava així: «*Fue en un ayer recordado con honda nostalgia; en un ayer cuyos ecos y resplandores no podrá jamás apagar el presente irrisorio y sórdido*». És clar, els censors van lamentar no poder autoritzar la difusió d'aquestes paraules.

En el segon volum, l'editor es va confiar i el va imprimir i compaginar abans de passar la "consulta". Quan li van arribar veus que potser hi hauria problemes, va demanar la intercessió de Guillem Díaz Plaja, llavors president de l'I.N.L.E. (Instituto Nacional del Libro Español), i el llibre va ser autoritzat ràpidament. Però amb el tercer volum van arribar els problemes greus: un cop el llibre estava ja a punt de sortir, algú li va comunicar (és clar, extraoficialment), que hi hauria una denúncia greu. Efectivament, es va presentar a consulta el 7 de gener de 1967, i el 10 de febrer ja havia arribat la impugnació. Comencen les negociacions contra rellotge per intentar salvar el que es pogués, donant per fet que el llibre s'hauria de refer de cap a peus. Finalment, Jaume Aymà va voler parlar-ne directament amb el director general de Cultura, Carlos Robles Piquer, que li va insistir que el contratemps li sabia greu, que no veia res impugnable en el llibre, o poca cosa, però que l'Exèrcit i l'Església el pensaven denunciar, amb el perill d'un Consell de Guerra, i que en aquest punt ni ell ni Fraga no hi podrien fer res. Després d'unes llargues negociacions entre Jaume Aymà, Ramón Sender i Carlos Robles Piquer, van acordar una gran quantitat de supressions que s'haurien de fer en el llibre. En el desbloqueig de la situació també va influir decisivament l'interès de

Sender de poder tornar de l'exili, i per aquest motiu es va avenir que el llibre es publicués amb totes les supressions i els canvis acordats respecte al text original. L'autorització va arribar el maig de 1967. Almenys Ramón J. Sender va quedar plenament satisfet de l'edició, que va aparèixer amb una coberta de Ricard Giralt Miracle. La millor que se n'havia fet, segons va reconèixer, agraït, en una carta.

La censura també va actuar a posteriori en *Casos especials*, de Lluís Jordà. Era un llibre breu, de contes tampoc gaire llargs, entre els quals un que ridiculitzava un dictador. Un cop el llibre era a la venda, va arribar la denúncia. El governador civil va comminar l'editor a recollir tota l'edició en un termini de poques hores; en cas contrari, Jaume Aymà podia anar a la presó. Com que ja estaven distribuïts, la família i molts amics es van mobilitzar immediatament per anar a les llibreries i retirar-los. La col·laboració i comprensió dels llibreters va ser bàsica, davant l'amenaça que hi havia. No es va poder recuperar tota l'edició, però el Governador Civil va donar per bo que se n'hagués pogut recollir un 80% aproximadament. Anecdòticament, un dels fills va poder arrabassar de les mans un exemplar d'un presumpte comprador, que havia sentit el que passava i el volia tenir com un "record", però la situació no era pas per gaires contemplacions davant l'amenaça que pesava a la família.

Editorial Andorra (març de 1966 – agost de 1971)

Des que va abandonar Aymá S.A. Editora, i sobretot des de la mort del seu pare, Jaume Aymà, cansat de les limitacions econòmiques i sobretot polítiques del país, va començar a pensar en la possibilitat de fundar una editorial fora d'Espanya. Després d'uns primers contactes buscant un soci capitalista que volgués portar endavant el projecte, el 1965 va arribar a un acord amb Bartomeu Rebés, d'Andorra.

Un dels objectius importants d'aquest període va ser publicar obra de nombrosos escriptors exiliats, tal com va recordar Manuel Andújar en el transcurs d'una conferència sobre aquest tema a l'Instituto de Cooperación Iberoamericana, a Madrid, el 23 de maig de 1985.

Però contra el que es preveia, els problemes amb la censura pel que fa a la distribució a Espanya encara van empitjorar amb la substitució de Manuel Fraga per Alfredo Sánchez Bella. A més, pel fet de ser una editorial estrangera, l'Editorial Andorra no podia passar la consulta voluntària, i qui se n'havia de fer responsable era l'impressor del llibre (tots els llibres es continuaven imprimint a Barcelona). En definitiva, res no havia canviat. Per posar-ne només dos exemples: *Campo del moro*, de Maux Aub, o *El extraño señor Photinos*, de Ramón J. Sender, van tardar un any a ser autoritzats i, en el segon cas, també amb un gran nombre de supressions. Això sense comptar els que, directament, no s'autoritzaven.

Els escriptors exiliats publicats per l'Editorial Andorra són aquests:

Manuel Andújar: *Vísperas*

Max Aub: *Campo del Moro, La calle de Valverde, Las buenas intenciones*

Francisco Ayala: *Los usurpadores*

Rosa Chacel: *La sinrazón*

Simón Otaola: *Los tordos en el Pirul*

Ramón J. Sender: *Bizancio, El extraño señor Photinos, Jubileo en el Zócalo*, i les reedicions de *Crónica del alba*

Segundo Serrano Poncela: *El hombre de la Cruz Verde*

Eduardo Zamacois: *El misterio de un hombre pequeño*

De la resta de producció en castellà, cal destacar:

Las matanzas de París, de Jean Cassou

Muchachos de cabellos grises, de Gilbert Cesbron

Memento Mori, de Muriel Spark

Las europeas, de Francisco Umbral

I en català:

El señor President, de Miguel Ángel Asturias

La república moderna, de Pierre Mendès-France

Obra selecta, de Rabindranath Tagore

Sant Francesc d'Assís, de Gilbert K. Chesterton

Sant Francesc d'Assís va ser el primer llibre publicat per l'Editorial Andorra. A part de la seva qualitat, la intenció era tranquil·litzar Ramon Iglesias Navarri, bisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra, home d'un profund integrisme, sobre les intencions futures de l'editorial, encara que a la vista de les publicacions posteriors no devia quedar-ne gaire convençut.

També es van publicar autors catalans com Lluís Capdevila, Guillem Díaz Plaja –*La defenestració de Xènius* també va tenir problemes amb la censura– i Miquel Saperas. I entre els col·laboradors i traductors l'editorial va comptar amb figures com Joan B. Cuyàs Boira, Ramon Folch i Camarasa i Julio Gómez de la Serna, que ja treballava amb Aymà des dels anys quaranta. Alguns prologuistes van ser el mateix Lluís Capdevila, Julián Marías, Federico Carlos Sáinz de Robles, Miquel Saperas i Joaquim Ventalló. Entre els assessors literaris esmentem Felip Cid. I, en fi, molt especialment Ricard Giralt Miracle, responsable del disseny i la coberta de la major part d'edicions.

Editorial Noguer i Editorial Barcino (1971-1975)

Aquests anys, per primera vegada sense editorial pròpia, Jaume Aymà va treballar per a les firmes esmentades, a la vegada que tornava a col·laborar amb diverses entitats en l'ensenyament del català, com el Col·legi d'Advocats de Barcelona o la Delegació d'Ensenyament de Català d'Òmnium Cultural.

A l'Editorial Noguer va ser l'editor dels volums *Catalunya* i *Balears* de la col·lecció *Tierras de España*. A Editorial Barcino, llavors ja propietat de Lluís Carulla, va col·laborar directament amb l'editor i fundador, Josep Maria de Casacuberta, amb qui mantenien una profunda amistat de tota la vida. Hi va formar part del Consell de Planificació i de Direcció d'Edició, juntament amb el mateix Josep Maria de Casacuberta i amb Segimon Borràs. També va dirigir l'edició d'*Els ocells de les terres catalanes*, de Jordi Maluquer.

Oficina de Català de la Diputació (1976-1981)

El desembre de 1975, en el primer plenari de la Diputació de Barcelona reunit després de la mort de Franco, i abans que s'aproessin les lleis d'amnistia i de reincorporació dels funcionaris depurats, la corporació provincial va acordar la readmissió de Jaume Aymà com a professor de català. La resolució va ser conseqüència d'una filigrana del jurista d'Eduard Tarrats Fontanelles, que va redactar una instància d'11 pàgines basant-se en el fet que no havia arribat a ser expulsat de la Diputació, sinó que havia deixat de treballar-hi perquè no li donaven feina, i que en aquelles circumstàncies polítiques no tenia accés a cap reclamació. Van contribuir també molt activament a aquesta resolució Ramon Font Altaba, diputat d'Ensenyament de la Diputació, i Ramon Garriga Marquès, cap de Relacions Públiques de l'Ajuntament de Barcelona. I, evidentment, Joan Antoni Samaranch, president aleshores de la Diputació de Barcelona, que no volia quedar com un continuador de la política del règim.

El reingrés es va fer efectiu l'1 de febrer de 1976, i immediatament va ser nomenat Cap de l'Oficina de Català, càrrec que va exercir fins a la jubilació, el 1981 (va ser substituït per Joan Sales, que ja havia estat company seu a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic durant la República, i que també havia treballat a l'Editorial Aymà). Des de l'Oficina de Català va crear i dirigir els Cursos per a Funcionaris, realitzats amb la col·laboració de la Universitat de Barcelona.

També va dirigir la primera etapa de la normalització de l'ús del català a la Diputació i a la Generalitat, totes dues sota la presidència de Josep Tarradellas.

Últims anys (1981 – 1989)

Després de la jubilació va col·laborar amb el Departament d'Ensenyament de la Generalitat, en treballs de correcció i assessorament, i amb la Direcció General de Política Lingüística, com a assessor del Grup de Treball de Documentació Administrativa.

Entre les conferències que va fer en aquesta època, cal esmentar:

Memòria d'Ambrosi Carrion, conjuntament amb Xavier Fàbregas i Albert Manent, a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona. 28 de novembre de 1983

Passat i present de l'ensenyament del català, conjuntament amb Bartomeu Bardagí, al Saló Torres Garcia del Palau de la Generalitat. 20 de novembre de 1985

Mig segle d'experiència en correcció de llengua catalana, conjuntament amb Bartomeu Bardagí i Roser Latorre, dins del Primer Taller de Llengua Catalana organitzat pel II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. 9 d'abril de 1986

Història de la llengua catalana, a la Casa de Cultura de Sant Cugat del Vallès, dins els actes del Mil·lenari de Catalunya organitzats per l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès. 9 de desembre de 1988

I entre altres col·laboracions cal esmentar:

El meu Salvador Espriu, dins els actes commemoratius del Primer Aniversari de la mort de Salvador Espriu, organitzats pel Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, de l'Ajuntament d'Arenys de Mar. Febrer de 1986

Fabra i la normativa catalana, amb Bartomeu Bardagí i Ramon Torrents, articles publicats al diari *Avui*, l'11 i el 12 d'abril de 1986

Foto 1: Jaume Aymà Mayol, Lluís Capdevila Vilallonga i Albert Aymà Aubeyzon a Andorra l'any 1967.

Foto 2: Acte de concessió de la Creu de Sant Jordi l'any 1984.

«El senyor Aymà», Jaume Aymà i Mayol

Vaig conèixer el senyor Aymà el dia 2 de gener del 1978, quan em vaig incorporar a la Diputació de Barcelona com a professor de català. Em vaig presentar al lloc on em digueren –«Demani pels Cursos de Català del senyor Aymà»–, a l'entrada de la Casa dels Canonges oberta al carrer del Bisbe, just sota el pont que uneix la façana original del palau de la Generalitat amb aquestes cases (les Cases dels Canonges tenen l'entrada principal pel carrer de la Pietat, per on en aquell temps s'entrava a l'Escola Professional de la Dona, igualment adscrita a la Diputació). Pel cantó del carrer del Bisbe, la dependència principal era ocupada pel Servei Provincial de Catalogació i

Restauració de Monuments que, revestit amb grans murals noucentistes d'una Barcelona imaginada a la manera de Viollet le Duc, dirigia l'arquitecte Camil Pallàs. El destí, doncs, em situava en la part més concentrada del rovell de l'ou de la Barcelona oficial.

Passat el cancell del carrer del Bisbe, algun ordenança m'indicà la porta darrere la qual trobaria el senyor Aymà. La cambra (l'oficina), era més aviat modesta: unes cadires i tres taules no gaire espaioses, cada una d'un estil o època diferent, aptes tot just per tenir-hi els llibres i els papers de rigor; la claror natural, escassa, provenia de la finestra que donava al carrer del Bisbe. A part un armari de paret, aquella saleta contenia una màquina d'escriure, unes capses arxivadores i unes pintures dubtoses arreplegades del fons de magatzem de la col·lecció provincial. La nota pintoresca era que, com a les habitacions de les fondes, un dels racons de la saleta era ocupat per un lavabo, simple rentamans. La petita oficina del senyor Aymà i els seus escassos col·laboradors era un espai de poc més de vint o vint-i-cinc metres quadrats. En aquell primer contacte, el senyor Aymà era el personatge central i únic, tret de la meua presència i l'entrada ocasional de la col·laboradora administrativa Pilar Santacana, també professora de català, però fins llavors amb funcions auxiliars i de secretaria.

He parlat del «senyor Aymà», perquè aquest és el personatge que vaig tractar i el nom amb què sempre l'he tingut present i com sempre l'he designat. El seu nom complet, Jaume Aymà i Mayol, me'l devia dir ell en el moment de presentar-nos. Si havia nascut el 1911, la seva edat era llavors de 67 anys –reincorporat, doncs, a la Diputació a 65 anys!–; la meua, de 31. Sota el nom d'Aymà, jo només podia reconèixer una marca editorial ben acreditada pel catàleg que més o menys m'era familiar, si bé, pel que vaig anar sabent després, en aquell temps l'obra d'edició ja havia sucumbit sota les contingències del mercat. De la seva prolífica vida anterior com a editor, tan ben detallada en aquestes pàgines, no en podia sospitar gairebé res. La voluntat i la constància que veig en la nota biogràfica em dóna una altra dimensió del senyor Aymà i em deixa esborronat.

El mes de gener tot just començava i, en el moment de presentar-m'hi, el senyor Aymà era l'únic representant d'aquella oficina; l'altre puntal, el senyor Joan Sales, que constituïa amb ell l'avançada de la recatalanització administrativa, tenia llavors uns dies de vacances i encara havia de tardar una mica a tornar.

Des del primer contacte, el to de les converses entre ell i jo va ser presidit per la confiança i per una educació mesurada, cordial, i també pel respecte que, sense cap mena d'imposició ni afectació, ell m'inspirà i que no dubto que tothom qui el conegués pot confirmar. Era un respecte mutu, un punt cerimoniós però mai exempt de cordialitat i fins d'alguna guspira d'humor, segurament humor català de bona llei. Recordo en aquest punt que un dels llibres amb què, vistos els meus gustos, em va voler obsequiar va ser el volumet de *Los cent consells del Consell de Cent*, de Pompeu

Gener. El tracte d'ell amb mi i amb tothom, i també el meu amb ell, no cal dir-ho, va ser sempre de vostè, sense el mínim esforç per part meva ni introduint cap mena de distanciament, sinó amb la naturalitat pròpia del que s'entenia per «bones maneres». En tot cas, l'amabilitat, la disponibilitat i la suavitat de caràcter són notes inseparables del record que em va produir i que es mantingué sempre.

La imatge física que en tinc el retrata com un home de poca estatura però que, essent de complexió proporcionada, no vaig veure mai singularitzat per aquest fet. No era un home corpulent, però no hauria dit ningú que fos un home petit. En tota ocasió veig veure en ell un desinterès total per qualsevol fantasia decorativa en la manera de presentar-se, revestit simplement dels atribuïts que, fa quaranta anys, eren els propis d'una persona correcta: americana i pantalons de conjunt, és a dir, el tern clàssic (sense armilla, però sí sovint amb un jersei fi damunt la camisa), coll i corbata, cabells generalment ben pentinats, tirats enrere. Els cabells, negres, me'l feien semblar potser més jove. I així el vaig veure invariablement durant els onze anys que el vaig tractar. Només una vegada el vaig visitar a casa seva –ell ja retirat i residint a Sant Cugat–, on em va rebre com l'hauria trobat a l'oficina, amb americana, però amb la mateixa i simple naturalitat que n'era característica.

Tornem a la Diputació i al que vaig poder saber de la seva readmissió. Oficialment el català escrit creixia. La curiositat i, sobretot la urgència, eren un fet, i el coneixement de la llengua, llavors només oral però absent en la documentació, era sentit com una necessitat imperiosa entre el personal de la casa. El 1978, quan em vaig incorporar a la Diputació, amb prou feines feia tres mesos que el president Tarradellas havia tornat a Catalunya per presidir la Generalitat i la Diputació de Barcelona. Tarradellas havia fet saber que no firmaria cap paper que no fos redactat en català. L'ombra de Joan Antoni Samaranch (president provincial entre 1973 i 1977) planava sobre molts aspectes i racons de la casa. El 1976, encara, doncs, sota el mandat de Samaranch, la readmissió del senyor Aymà va ser laboriosa des del punt de vista jurídic i administratiu –és ben explicada en la ressenya biogràfica que es pot llegir en aquestes pàgines–, però va ser aprovada sense debat. La mica d'història que la memòria em permet de reconstruir em fa dubtar que la readmissió fos fruit de cap voluntat política de Samaranch per fomentar la llengua. Crec més aviat que la clara defensa de l'advocat i funcionari Eduard Tarrats va ser en aquelles circumstàncies un fet al qual el plenari provincial no es va voler oposar, després del rebombori que havia causat l'Ajuntament de la ciutat amb la seva [negativa a concedir un petit ajut a la difusió de la llengua](#). I, segons el vague record dels meus primers dies a l'Oficina de Català, el nucli constituït pels senyors Aymà i Sales, amb l'auxili de les funcionàries Pilar Santacana i Tort i Montserrat Domènech i Trilles, no va ser gaire més que una petita unitat a la qual s'havia encomanat de vetllar pels aspectes administratius dels Cursos de Català per correspondència subvencionats per la Diputació i que, des de la Universitat de Barcelona, dirigia el doctor Antoni Comas, primer catedràtic de Llengua i Literatura

Catalana de la postguerra. La missió d'aquella possible oficina era modesta, però efectivament relacionada amb la llengua. No crec equivocar-me gaire si dic que l'ampliació de les funcions que de mica en mica anà prenent el nucli personalitzat en Jaume Aymà va ser fruit de la seva cordialitat de tracte, de la tenacitat i la paciència i de la bona relació amb què sabé guanyar-se l'estima dels superiors administratius i, de seguida, de l'adhesió que la seva persona va despertar entre els seus primers deixebles funcionaris.

Readmès, va prendre possessió el mes de febrer de 1976. Jo hi vaig arribar el gener de 1978. Del que van ser els dos anys anteriors, no en puc dir gran cosa, però és un fet que, quan em vaig incorporar a l'Oficina, els cursos per a funcionaris tenien una activitat ferma, estable, programada, i un públic segur que va anar creixent fins que li va arribar l'hora de retirar-se, no pas per gust, sinó, a setanta anys, perquè ho deia el reglament.

De les virtuts que va encarnar el senyor Aymà no sé pas quina caldria posar en primer lloc: el bon tracte n'és una, evidentment, però ho són igualment l'amor a una professió que havia exercit des de molt jove, l'ensenyament del català, sempre que podia apuntalat en la literatura, a la qual va dedicar moltes sessions d'estudi amb un èxit de públic sempre superior a les places ofertes. A la Diputació, almenys, tot plegat va contribuir a fer-ne una figura respectada sense excepcions, tant entre companys com entre els qui van tenir el goig d'assistir a les seves lliçons. Els funcionaris que es manifestaren addictes als seus cursos i a la seva persona ho confirmarien sense reserves.

Ramon Torrents

maig de 2017